

ЛЕБЕДЄВА В.В.

ПРОФЕСІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС СТУДЕНТА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Проблему підвищення якості вищої освіти порушували неодноразово, але й сьогодні підготовка майбутнього спеціаліста не завжди відповідає вимогам часу та потребує вдосконалення. На наш погляд, однією з причин такої ситуації є неготовність до професійної праці та післявузівської освіти. Найбільш значущими для освіти є мотиви інтересу, мотиви обов'язку та відповідальності, які існують одночасно, переходячи з одного стану в інший. При цьому інтерес є найбільш вагомим мотивом освіти тому, що, по-перше, його не можна повністю задовольнити, оскільки набуття досвіду, оновлення знань, умінь, навичок сприяє подальшому пошуку у сфері, яка цікавить, а по-друге, інтерес породжує творче ставлення до діяльності, тоді як обов'язок і відповідальність впливають більшою мірою на здійснення будь-яких дій та операцій, переходячи в процесі діяльності в інтереси. Тому проблема формування інтересу як мотиву професійної освіти та професійної діяльності є надзвичайно важливою та актуальною.

Метою статті є висвітлення сутності поняття “професійно-пізнавальний інтерес студента”.

Про сутність інтересу, його психологічне підґрунтя в науці накопичено достатньо матеріалу.

Інтерес – слово латинського походження (*interesse*) і в перекладі означає “бути всередині”, “мати важливе значення”.

У зарубіжній педагогіці та психології теорії інтерес розглядається відповідно до таких п'яти напрямів: інтелектуальний, емоційний, волюнтаристський, психобіологічний та напрям різнобічної природи інтересу [2].

Інтелектуальний напрям базується на зв'язку інтересу з інтелектуальною сутністю людини. Його представником був І. Герbart. На його думку, головною ознакою інтересу є активність людини у сфері розумової діяльності.

Представники другого напрямку (В. Ієрузалем, Т. Ліпс, В. Остерман) вважали інтерес емоційним проявом людини. На їх думку, інтерес переживають як радість, піднесений стан, що не потребує ніяких зусиль. Радість успіху сприяє зародженню інтересу до діяльності.

Автори волюнтаристського напрямку (Ч. Бюллер, А. Вальзман, П. Наторп та інші) в основі інтересу розглядали волю, прагнення, спонукання до дії. Вони поставили на перший план динамічну, рушійну, спонукальну силу інтересу. Інтерес, на їхню думку, прирівнюється до спрямованості на здійснення певних дій.

Психобіологічна теорія інтересу була представлена дослідженнями В. Джемса та Е. Клапареда. В основу поняття інтересу були покладені біологічні фактори. Інтерес – це симптом потреби, інстинкт бажань, що потребує задоволення.

Прихильники теорії різнобічної природи інтересу намагались довести можливість будови такої теорії, яка була б спроможна врахувати роль різних боків осо-

бистості та її розвиток у формуванні інтересу. Інтерес є поєднанням судження, оцінки, волі, почуттів або потягів, потреб та нахилів.

З погляду соціології, в понятті інтерес фіксується, по-перше, становище людини в суспільстві (статусна позиція); по-друге, змістовна характеристика її залежності від діяльності інших людей, способи використання соціальних відносин (соціальних інститутів), що складаються в суспільстві, спільноті для задоволення потреб, що виникають. Соціальні інтереси людей нерозривно пов'язані з їхніми потребами. Потреби становлять джерело, необхідну передумову спрямованих дій особистості. Інтерес конкретизує і доповнює потреби людини. Він відображає специфіку соціальних відносин, особливості активності особистості, пов'язаний не просто з вибраним ставленням до середовища, а з практичним ставленням, з перетворенням середовища. Потреби та інтереси особистості виступають об'єктивною основою її діяльності та поведінки.

На основі потреб та інтересів особистості надбудовуються, формуються мотиви і цінності. Мотиви – відображення у свідомості людини її об'єктивних потреб та інтересів у досягненні певних благ і бажань, умов діяльності. Мотиви зумовлюють формування особистістю мети діяльності, у результаті чого здійснюється перехід до реалізації інтересів через діяльність, що спирається на ціннісні орієнтації.

В основі системи цінностей і ціннісних орієнтацій особистості лежать потреби та інтереси. Ціннісні орієнтації – це цінності, які поділяє особистість та які виступають метою її життя і основними засобами її досягнення, тому набувають функції важливих регуляторів поведінки. Ціннісні орієнтації відображають фундаментальні інтереси особистості і визначають спрямованість її діяльності.

В.Ф. Афанасьєв, А.Г. Ковальов, Н.Д. Левітов виділяють домінуючий, або центральний інтерес, який переважає в ієрархії всіх інтересів людини. Таким можна назвати професійний інтерес.

Б.М. Теплов розглядає інтерес як тенденцію вибіркової уваги на той чи інший об'єкт. В.М. М'ясищев пов'язує інтерес з переживанням, відношенням. Інтерес завжди має певну предметну спрямованість (В.І. Лозова, Т.Н. Шамова, Г.І. Щукіна) та за будовою є різноманітним.

Інтереси не являють собою вродженої якості, а є результатом формування особистості. Вони супроводжують її розвиток та сприяють йому.

Відомий педагог Г.І. Щукіна наголошує на необхідності формування інтересу як ціннісної властивості особистості, яка сприяє її творчій активності, її цілісному розвитку. Формування інтересу не є стриманим у собі автономним процесом. Він зумовлений соціальним середовищем, сферою та характером діяльності не тільки самої людини, але й її оточення, процесами навчання та виховання, колективом, активністю самої особистості, її позицією та роллю в діяльності колективу. Залежність інтересів не тільки “від речей”, але й від людей підтверджує складність інтересу як психолого-педагогічного явища [3].

У своїх дослідженнях Н.Г. Морозова виділяє такі основні характерні моменти розвитку інтересу, як позитивна емоція відносно діяльності; наявність пізнавального аспекту цієї емоції (тобто радість пізнання); наявність безпосереднього мотиву діяльності (тобто діяльність сама по собі приваблює та спонукає займатися нею, незалежно від інших мотивів (спонук).

О.М. Леонтєв зазначає, що особливість емоцій у тому, що “вони безпосередньо відтворюють відносини між мотивами і реалізацією, відповідаючи цим мотивам діяльності” [4, с. 164].

Таким чином, емоції спонукають до діяльності, а також відображають залежність між мотивами та успіхом діяльності. Урахування особливостей емоційно-чуттєвої сфери особистості значно полегшує процес пізнання загальнолюдських цінностей, посилює здатність до повноцінного сприйняття навколишньої дійсності.

Отже, спільним для дослідників є те, що вони вважають інтерес основною умовою, способом існування й розвитку людини, складним комплексом емоційно-вольових та інтелектуальних процесів, які активізують її свідомість і діяльність.

Особливим та важливим елементом у загальному феномені “інтерес” є пізнавальний інтерес, який виявляється у прагненні, потязі до знання, що виникає з активного ставлення до предметів та явищ дійсності.

За умови наявності пізнавального інтересу в процесі навчання найвідчутніше здійснюється інтеріоризація, тобто процес перетворення зовнішніх, реальних дій у внутрішні, розкривається взаємозв’язок діяльності і свідомості, механізм оволодіння студентом суспільно-історичним досвідом педагогічної професії, набутих суспільством. Пізнання під впливом інтересу набуває для людини особистісного сенсу (Г.С. Костюк).

На думку Г.І. Щукіної, пізнавальний інтерес виступає як енергійний активатор, стимулятор будь-якої діяльності, реальних предметних, навчальних, творчих дій, життєдіяльності в цілому [5, с. 17].

Таким чином, пізнавальний інтерес спонукає до діяльності та забезпечує високу її продуктивність. Пізнавальна діяльність озброює знаннями й уміннями; сприяє вихованню, формуванню моральних якостей, світогляду; розвиває пізнавальні сили, особистісні утворення: активність, самостійність, пізнавальну активність; виявляє та реалізує потенційні можливості студента, які в майбутньому позначаються на його професійно-пізнавальному статусі.

Отже, пізнавальний інтерес подається у вигляді особистісної освіти, що розвивається в діяльності студента, забезпечуючи його розвиток, продуктивність та ефективність.

Психологічну природу пізнавального інтересу становить нерозривна сукупність життєво важливих для особистості процесів (інтелектуальних, емоційних, вольових). Цей комплекс емоційного піднесення, інтелектуальної активності, вольової спрямованості й інтересу створює внутрішній світ особистості, активізує її творчу, пошукову, дослідну діяльність, що сприяє повноцінному пізнанню.

Пізнавальний інтерес завжди виявляється в пізнавальній діяльності студента, на основі якої відбувається засвоєння ним різноманітного досвіду.

Пізнавальна діяльність студента спрямовується цілями, завданнями, які треба вирішити; потребами, які мають бути задоволені; мотивами, що спонукають до пізнання, до пізнавальної діяльності; значущістю, яку для людини має те, що повинне бути пізнане нею.

У навчально-пізнавальній діяльності студента відбувається інтенсивне засвоєння соціальних норм, суспільних цінностей, які позначаються на становленні його самосвідомості. Позитивний розвиток цих процесів характеризується суб’єктивною вибірковістю світогляду, творчим ставленням до діяльності та її результатів. Оптимальність цих процесів у навчальній діяльності студента досягається, якщо в нього є спрямованість на цю діяльність, що виступає у вигляді досягнення мети.

Навчально-пізнавальна діяльність студента спонукається різними внутрішніми та зовнішніми мотивами: самоствердженням, престижністю, відповідальністю, необхідністю досягнення успіху тощо.

Будь-який інтерес характеризується задоволенням потреб пізнання певної професії.

Професійний інтерес до педагогічної професії одночасно входить до складу пізнавального інтересу, оскільки опанування цієї професійної діяльності передбачає засвоєння певного пізнавального досвіду. На базі фундаментального пізнання розвивається система знань, уявлень педагогічної професії (розуміється її сутність), професійних інтелектуальних умінь, необхідних для вирішення практичних проблем під час діяльності вчителя.

Отже, оволодіваючи знаннями, студент повинен відчувати задоволення від пізнаної інфомації, розв'язання проблемного питання, при цьому в нього розвивається дієвий пізнавальний інтерес, а це призводить до того, що яскравість вражень і новизна фактів впливають на професійний інтерес.

Ставлення до професії виявляється в інтересі до неї. Формування професійних інтересів досягається шляхом роз'яснення цілей і значущості професії вчителя.

З психологічного погляду професійні інтереси характеризуються таким показником стану особистості, як "зацікавленість". Зацікавленість власною працею є важливою умовою для професійних здібностей. Якщо студент обрав професію, полюбив її, то, безумовно, буде прагнути набувати й розвивати свої знання, удосконалювати вміння та навички в цій сфері, а в подальшому буде намагатися реалізувати їх у своїй праці та досягати професійної майстерності, що, у свою чергу, забезпечить молодому спеціалісту конкурентоспроможність на ринку інтелектуальної праці.

Отже, у професійних інтересах відображається ставлення студента до професійної діяльності.

Найбільш узагальненою формою ставлення студента до професії можна вважати професійну спрямованість, що визначається як інтерес до професії [6].

С.Л. Рубінштейн визначає спрямованість як сукупність цілей, на які вона спрямована, та мотивів, з яких вона складається.

Крім того, поняття "спрямованість" містить у собі емоційне ставлення до цієї діяльності, задоволеність нею. Як відзначає Н.В. Кузьміна, сама професійна спрямованість являє собою складне багатомірне утворення, що описується безліччю властивостей і параметрів. Серед цих параметрів вона виділяє такі властивості професійної спрямованості, як об'єктивність, специфічність, узагальненість, валентність, задоволеність, стійкість, ціннісність [6].

Отже, педагогічна спрямованість, характеризуючи ставлення до професії, визначається з мотиваційно-цільового підґрунтя діяльності, де мотив виступає спонукою діяльності, а мета – кінцевим результатом, тобто те, чого хоче людина досягти.

Підґрунтям професійної спрямованості виступає система ціннісних ставлень студента до педагогічної діяльності та до самого себе, яка відображається в його професійно-ціннісних орієнтаціях. Досягнення високої статусної позиції майбутнього вчителя є похідним від рівня розвитку професійно-ціннісних орієнтацій, що визначають потребу в його становленні.

Як відзначає В.Д. Шадріков, наявність у студента професійно значущих ціннісних орієнтацій забезпечує добросовісне ставлення до праці, спонукає його до пошуку, творчості та певною мірою компенсує недостатньо розвинуті вміння та навички.

Професійно-ціннісні орієнтації дають змогу студенту визначити цілі власної навчальної діяльності, що є орієнтиром у його саморозвитку, самоствердженні.

Професійний інтерес сприяє позитивному ставленню студентів до обраної спеціальності, поступовому включенню їх у самостійну навчальну діяльність. Заці-

кавленість у своїй праці – це важлива умова для розвитку професійних здібностей, а отже, і підвищення власного статусу.

Отже, професійний інтерес подається у вигляді особистісної спрямованості, завдяки якій формуються та розвиваються професійно-ціннісні орієнтації.

Висновки. Таким чином, професійно-пізнавальний інтерес студента подається у вигляді особистісної освіти, розвивається в діяльності студента, забезпечуючи його розвиток, продуктивність та ефективність.

Професійно-пізнавальний інтерес студента містить у собі: наявність потреби в професійній освіті; наявність суспільного ідеалу, ціннісних орієнтацій; домагання особистості на визнання гідного місця в суспільстві, колективі, прагнення виявити власні здібності та схильності.

Література

1. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения / Я.А. Коменский. – М., 1939. – Т. 1. – С. 67.
2. Будулатьева О.Н. Формирование профессиональных интересов сельских школьников / О.Н. Будулатьева. – Кишинев, 1987.
3. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И. Щукина. – М. : Педагогика, 1971. – 352 с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции / А.Н. Леонтьев // Психология эмоций : [тексты]. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – С. 164.
5. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования интересов учащихся / Г.И. Щукина. – М., 1979. – С. 17.
6. Кузьмина Н.В. Формирование педагогических способностей / Н.В. Кузьмина. – Л., 1961. – 98 с.

ЛЕБІДЬ О.В.

УПРАВЛІНСЬКА КУЛЬТУРА ЯК АТРИБУТ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні, мають суттєвий вплив на діючу систему освіти. Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ ст. проголошена нова ідеологія і практика життєдіяльності сучасної школи як соціально-педагогічної системи, завданням якої є забезпечення сучасної якості освіти на основі збереження її фундаментальності та відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства й держави. У зв'язку з цим питання управління освітніми процесами стають більш актуальними, оскільки шкільна практика свідчить про недостатню готовність керівників шкіл до професійної управлінської діяльності, про відсутність у багатьох з них необхідної професійної культури.

Мета статті – розкрити управлінську культуру як атрибут професійної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Суспільні процеси, що відбуваються в державі, викликали гостру потребу у професійно підготовлених фахівцях, які здатні ефективно працювати в сучасних умовах. Процеси гуманізації та демократизації суспільства вимагають розвитку їх педагогічної майстерності та творчості і підвищують вимоги до рівня професійної культури керівників загальноосвітніх шкіл, їх компетентності та професіоналізму.

Отже, на нашу думку, основними компонентами професійної культури керівника загальноосвітньої школи є: управлінська і педагогічна культури. У свою чергу, педагогічна культура – це специфічний вияв загальної культури в умовах педа-